

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

22e jaargang nr. 32 10 augustus 1969

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. De Humanistische Pers

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Snelheid en tempo

*„Ik droomde, dat ik langzaam leefde . . .
langzamer dan de oudste steen.*

*Het was verschrikkelijk: om mij heen
schoot alles op, schokte en beefde,
wat stil lijkt. 'k Zag de drang waarmee
de boomen zich uit de aarde wrongen
terwijl ze hees en hortend zongen;
terwijl de jaargetijden vlogen
verkleurende als regenbogen . . .*

*Ik zag de tremor van de zee,
zijn zwellen en weer haastig slinken,
zooals een groote keel kan drinken.
En dag en nacht van korten duur
vlammen en dooven: flakkrend vuur.
— De wanhoop en welsprekendheid
in de gebaren van de dingen,
die anders star zijn, en hun dringen,
hun ademloze, wreede strijd . . .*

*Hoe kón ik dat niet eerder weten,
niet beter zien in vroeger tijd?
Hoe moet ik het weer ooit vergeten?"*

In dit indrukwekkende gedicht van de dichteres Vasalis gebeurt iets dat we kennen van oude films: mensen bewegen zich als schichtige hagedissen, doordat het projectietempo sneller is dan indertijd het opnametempo was. De dichteres beschreef een droom waarin haar bewustzijn zo traag werkte, dat de gebeurtenissen op hol geslagen leken.

De gewaarwording van de tijd is een merkwaardige zaak. Als kind leefden we zeer snel en daardoor leken de dagen en jaren langer dan nu we ouder zijn. Oude mensen klagen dat de tijd zo snel gaat: waar blijft de tijd? zeggen ze. Onze gewaarwording van de tijd verandert in de loop van ons leven. Dit is misschien een gevolg van een trager wordende bloedsomloop of van langzamer verlopende fysiologische processen.

Maar ik wil het niet hebben over het veranderlijke tempo van het menselijk leven, maar over het uiteenlopende tempo van allerlei verschijnselen en gebeurtenissen om ons heen. We zijn het er wel over eens dat de samenleving zich nu veel sneller ontwikkelt dan bv. eeuwen geleden. Toen breidden dorpen en steden zich nauwelijks uit; tegenwoordig gaat dat in een beangstigend tempo. Vroeger waren de snelste middelen van vervoer het paard en het zeilschip. Tegenwoordig snellen mensen voort in auto's, treinen, vliegtuigen en ruimtecapsules. Gaat alles steeds vlugger en vlugger? Laat onze conclusie niet voorbarig zijn. Een paard loopt nu niet harder dan hoe lang geleden ook. De Rijn stroomt tegenwoordig niet sneller dan toen hij pas tussen dijken en kribben was ingebed. Ons hart klopt niet vlugger dan dat van onze voorouders, eerder iets langzamer omdat we iets groter zijn geworden. U ziet het al, de snelheden van de natuurlijke processen zijn nauwelijks toegenomen door de eeuwen heen. In het algemeen veranderen de snelheden in de natuur niet of nauwelijks. De snelheid van het licht is zelfs wat men noemt een natuurconstante. De snelheid waarmee de aarde om de zon loopt, het jaar, is door de geschiedenis heen gelijk gebleven. De draagtijd voor een baby is waarschijnlijk sedert de mens bestaat maar weinig veranderd. Wat wel sterk veranderd is, dat is de snelheid van onze verkeersmiddelen. Een paard kan niet vlugger dan galopperen, maar het is overtroffen door de stoommachine, de explosiemotor, de electromotor en de raketmotor. Vroeger was de boekenproductie beperkt door het aantal dat per dag met handpersen kon worden afgedrukt. Met de moderne rotatiepersen kan een lawine van boeken op de markt worden uitgestort. Het is belangrijk om duidelijk onderscheid te maken tussen de natuurlijke snelheden en de cul-

een radio-uitzending van zondag 10 augustus 1969

Uw alleen zijn is ook onze zorg

Voor hen, die in hun eigen omgeving niet slagen in het vinden van een huwelijkspartner functioneert onder verantwoordelijkheid van het Humanistisch Verbond de

CORRESPONDENTIEKRING VOOR HUWELIJKSCONTACTEN.

Nadere inlichtingen: Postbus 210 - Utrecht.
Graag 60 ct aan postzegels voor antwoord insluiten.

tuurlijke; dat zijn die waarbij het menselijk intellect betrokken was en uitvindingen deed. Twee eeuwen geleden waren de ongelukken op de weg beperkt tot een stuk of wat mensen en kinderen die onder een kar kwamen als een paard op hol sloeg. Tegenwoordig is het verkeer bezig een van de voornaamste doodsoorzaken te worden. Beseft men wel goed, dat dit het gevolg is van het niet bij elkaar passen van onze reactiesnelheid en de snelheid van het voertuig? Onze reactiesnelheid berust op een natuurconstante: de geleidingssnelheid van onze zenuwen: 120 m per seconde. De snelheid van onze auto's is een cultuursnelheid, die op een uitvinding berust. De kans op ongevallen is groter naarmate de snelheid van de auto toeneemt boven een snelheid waarbij ons reactievermogen op onvoorzienne situaties en ingewikkelde omstandigheden foutloos kan reageren. Overschatten we de prestatie van ons centrale zenuwstelsel niet?

De snelheid van de groei van planten is ook een natuurgrootheid, die berust op de snelheid van celdelingen, van stofproductie en stoftransport in de plant. Met landbouwkundige maatregelen kan men wel de grootte van de oogst en zelfs het aantal oogsten per jaar opvoeren, maar boven een productieplafond kan men toch niet uitkomen, omdat dit door de zonnestraling, de temperatuur en de snelheid van bepaalde chemische reacties is bepaald. Opvoering van de landbouwproductie is echter nog wel mogelijk door allerlei parasieten van het gewas te bestrijden: onkruiden, schimmels, bacteriën, insecten enz. Beschermde men vroeger het gewas door de grond flink met de hak te bewerken, het zaad te zeven, vogelverschrikkers te plaatsen, zieke planten te verwijderen, tegenwoordig hebben we daar onze chemische bestrijdingsmiddelen voor. Ongelukkigerwijs hebben sommige ervan een fatale werking en doden waardevolle diersoorten en bedreigen de gezondheid van de mens. Het tempo van de verbreiding van deze

chemische bestrijdingsmiddelen is onrustbarend hoog, ondanks deze gevaren, terwijl men er vaak overdadig en roekeloos mee omspringt. De chemische industrie speelt hierbij een voorname rol: ze beheerst de markt en handel en heeft een voorsprong op de beveiligende maatregelen van de overheid. Het snelle verbreidingstempo was een gevolg van het initiatief, de volharding en het eigenbelang van de ondernemers. Een beteugeling van de winstmogelijkheden door de industrie zelf kan men nauwelijks verwachten, van de handel zeker niet. Toch zal de verkoop beperkt moeten worden.

Ook andere chemische industrieën dragen bij tot verarming van de levende natuur en tot vergiftiging van ons milieu. Het tempo hiervan is dank zij de continue en volautomatische productieprocessen, verontrustend hoog. Dat dit tempo vertraagd moet worden is zonder meer duidelijk. Dit gebeurt door hiertegenin ontwikkelingen om gang te brengen, die tot een zindelijke productie leiden of die onzindelijke industrieën weren. Maar dit is zo gemakkelijk niet. Het lijkt wel of hier van de bekende schildpad wordt verlangd dat hij de snelle Achilles zal inhalen. De schildpad is hier in de eerste plaats het wetenschappelijk onderzoek dat de mate van vervuiling moet meten en registreren. De ontwikkeling hiervan eist veel tijd en veel geld. Verder moet men technologische wegen vinden om zindelijk te produceren of om zindelijk te lozen. Ook dit kost veel tijd. Dan moet de overheid ertoe gebracht worden de industrie te verplichten passende maatregelen te treffen. Dit beleid komt door politiek tot stand, waarvan veel zich aan het oog onttrekt. Het gezonde verstand wordt hierbij vaak door irrationele gevoelens van ideologische

Een pluimpje

Het leven is wel de moeite waard. Weet ge waar om ge meende dat het niet de moeite waard was. Omdat ge het heel hoog schatte. Omdat ge uw verlangens reikte naar het eindeloze. Het goddelijke, waaruit wij geboren zijn. Omdat uw idealen de onbereikbare schimmen waren. Schat het leven niet te hoog, maar beschouw het als een zomerdag en niet meer. Als een lenteavond. Is het meer?

Moet het leven ons meer zijn dan het een bloem of een vlinder is, of een vogel in de lucht, een visje in het water?

Laten wij niet meer zijn dan pluimpjes. Ik vind mij een pluimpje en ik ben tevreden, want een pluimpje kan iets heel moois, rustigs, liefs, aardigs en vrolijks en levenslustigs zijn. Een pluimpje kan schoonheid zijn.

Of het dan de moeite waard is om te leven en een pluimpje te zijn?

Ja, want schoonheid is de moeite waard.

Louis Couperus
Nederlands auteur, 1863-1923

Over de menselijke waardigheid

Een vertaling van de beroemde rede van Pico della Mirandola door dr. J. Hemelrijk. Deze prachtige uitgave mag in geen enkele humanistische bibliotheek ontbreken. 56 pagina's f 6,90.

Bestellingen door storting of overschrijving van f 6,90 op giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers te Utrecht, met opgave van het bestelde.

en confessionele aard vertroebeld. Bovendien zijn politici nogal eens geneigd om de belangen van de industrie te vereenzelvigen met die van de ondernemers, waaraan chauvinistische gevoelens vaak niet vreemd zijn. Met het woord welvaart wordt de mensen zand in de ogen gestrooid, terwijl op hun *welzijn* een aanslag wordt gepleegd. Het eist tijd voordat iedereen het verschil tussen welvaart en welzijn duidelijk ziet. Ook het voorbereiden van de vereiste juridische middelen gaat langzaam. Onderzoek en studie hiervoor worden door overheidsinstanties uitgevoerd. Terwijl de schoorstenen 7 dagen van 24 uur per week het vergif uitbraken, werken deze instanties 5 dagen van 8 uur per week om de verdediging van ons leefmilieu op te bouwen. Arme, beklaagenswaardige schildpad!

U ziet dat tempo's het welzijn van onze samenleving op een griezelige manier beheersen. Het is noodzakelijk dat gevaarlijke ontwikkelingen veel eerder worden voorzien en dat passende wetelijke voorzieningen klaar zijn voordat de gevaren reëel zijn geworden.

Ook in een ander actueel voorbeeld komt de betekenis van snelheden benauwend duidelijk aan het licht. Het geboortecijfer is een maat voor de aanvulling van de bevolking van een land, het sterftcijfer een maat voor de vermindering ervan. Uit beide snelheden resulteert het tempo van de bevolkingsaanwas. De ruimte op aarde waar mensen kunnen wonen, werken en zich ontpannen is beperkt en groot genoeg voor een be-

*De tijd is een wiel dat voortrolt
door zand, door sneeuw, over asfalt;
Gisteren door brandende steden,
vandaag door bloeiende akkers,
morgen door wat wij niet weten.*

Gerrit Kouwenaar
hedendaags Nederlands dichter

paald aantal miljarden mensen. Daar deze ruimte bijna vol is — over enkele generaties — kan het geboortecijfer niet meer aan willekeur worden overgelaten. Dit wordt gelukkig algemeen ingezien, al vindt niet iedereen alle methoden hiertoe aanvaardbaar. Zo verhinderen dogma's de paus de manieren te aanvaarden, waarvan het grootste effect te verwachten is. Als gevolg daarvan zullen grote massa's mensen langer dan nodig in armoede en ellende moeten leven en ondergaan. En hier hebben we nu te maken met een van de processen in onze cultuur, waarvan het tempo allesbeheersend is. Van dit tempo hangt de toekomst van de mensheid af op vele manieren. Dit tempo betreft het aanvaarden van nieuwe zienswijzen, het overwinnen van vooroordelen, het loslaten van dogma's, het achterwege laten van onjuiste handelwijzen. Wanneer bv. vaststaat dat al een klein beetje alcohol in het bloed onze rijvaardigheid vermindert en het aantal slachtoffers op de weg vergroot, hoe lang duurt het dan nog voordat iedereen alcohol vóór het rijden weigert? Wanneer men weet dat het Esperanto de mensen uit verschillende taalgebieden met naar verhouding weinig moeite in staat stelt vlot met elkaar te spreken, hoe lang zal het dan nog duren voordat men het als verplicht leervak op de scholen heeft ingevoerd? Wanneer bepaalde wetten evident verouderd zijn, hoeveel tijd gaat er dan nog voorbij voordat er betere komen? Wanneer vaststaat dat de menselijke behoeften aan weerszijden van het ijzeren gordijn en van andere gordijnen, in wezen dezelfde zijn, waarom is het tempo van de erkenning van de rechten van de mens dan zo traag? Politieke en godsdienstige dogma's zijn voor een belangrijk deel aansprakelijk voor deze traagheid. Het tempo van geestelijke koersverandering remt de vooruitgang van onze beschaving. Dit tempo moet dringend versneld worden, dringender dan de maanprojecten. Nu zien wij de mensen nog steeds — om met een parafrase op Vasalis te besluiten — in hun wanhoop en hun ademloze, wrede strijd. Wij konden dit toch eerder weten en beter zien in vroeger tijd? Dit moeten we toch nooit vergeten!

G. F. Makkink

Voor het Woord van de Week is een handige linnen

verzamelband

verkrijgbaar.

Prijs f 2,95

Te bestellen door storting of overschrijving op postrekeningnummer 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Postbus 114, Utrecht.

Een aardige bezigheid, die ik u als ontspanning in deze zomertijd kan aanbevelen is het lezen van oude kranten. Daarmee bedoel ik natuurlijk niet de kranten die u in het buitenland aan de kiosken kunt kopen voor 50 of meer centen in buitenlandse valuta's, want die behandelen gewoonlijk de onderwerpen die u tussen het pakken van de koffers door toch nog beknopt op de radio hebt gehoord. Neen, ik bedoel de echte oude kranten, zo van twintig, vijftig of honderd jaar geleden. Sommige dagbladen hebben een speciaal rubriekje waarin zij een keuze maken uit het oude nieuws en dat is dan vaak het aardigste deel van de krant. Men kan daarin lezen, dat er een nieuw voorschip van stapel zal lopen of dat een spoor-trein gedurende tien minuten met een snelheid van niet minder dan tachtig kilometer per uur heeft gereden. Ook worden de bewegingen en wederwaardigheden van gekroonde personen ons niet onthouden. Die bewegingen werden vroeger belangrijker geacht dan tegenwoordig en er waren ook meer van zulke personen, zodat de krant nooit om nieuws verlegen zat.

Maar veel belangwekkender dan dit min of meer officiële nieuws is naar mijn oordeel het belegen nieuws, waarin de zeden en gewoonten van onze voorouders tot uiting komt. En dit is te vinden in de advertentiekolommen. Deze zijn een ware goudmijn voor de delver naar de kleine historie van de gemene man en vrouw. En toen ik enkele dagen geleden dan ook een partijtje oude kranten van 1945 in mijn bezit kreeg, een jaar, waaraan ik nog duidelijke, goede en minder goede herinneringen heb, heb ik wel even gekeken naar het verslag, dat aan de rechtszaak-Mussert was gewijd, maar tenslotte waren het toch de advertenties die mij de hele wereld van het pas bevrijde Nederland weer helder voor de geest riepen.

De oorlog was al enkele maanden afgelopen, maar blijkbaar zaten de meeste mensen er nog maar krap voor. De zwarte jongens waren door de geldzuivering gegrepen. Alleen de moedige en inventieve zwartepieten, die onmiddellijk daarna hun vak weer opgenomen hadden, verkeerden nog in welstand, want vele burgers waren bereid ongehoorde bedragen te betalen voor zeldzame goederen en dan merkwaardigerwijze voor-namelijk voor genotmiddelen als sterke drank en tabakswaaren. In de advertentiekolommen van mijn krantjes was een grote vraag naar schapen-wol, zowel ruwe (die vet was en penetrant stonk) als gesponnen (dat wil zeggen als onbeholpen grove draden) en getwylde (d.w.z. genoemde draden in elkaar gedraaid). Uit de toevoegingen kunt gij de gevolgtrekking maken, dat ik in donkere avonden menig dot wol verwerkt heb tot garens. De wol kon je kopen maar ook verzamelen door langs de weilanden de prikkeldraadom-heiningen leeg te plukken.

Uit het krantennummertje, dat ik hier voor mij heb vis ik uit zestien kleine advertentiën op:

1. Een aanbod om voetbalschoenen, maat 45, te ruilen voor ongesponnen schapenwol. Men kan zich voorstellen wat aan het aanbieden van deze advertentie is voorafgegaan. De kinderen moesten een truitje hebben. Dan moeten de voetbalschoenen van vader er maar aan geloven. Bè-je gek, zo'n grote kerel nog voetballen, die dingen hangen daar maar te schimmelen en de schapen (bedoeld zijn hier de kinderen) lopen te rillen van de kou. Weg er mee. Enzovoort.

2. Iemand biedt een spoortrein aan, locomotief met vijf wagens, 36 st. rails en niet minder dan vier wissels. Je vraagt je af, wat voor gezicht die jongen (of zijn vader) gezet zal hebben, toen dit kostelijk speelgoed veil geboden werd. De aanbieder (want ik ben er van overtuigd, dat alleen een vrouw spoortrains te koop aanbiedt) wil er gesponnen wol of een rijwielband voor de plaats hebben. Eén rijwielband!

3. En hier is iemand die bereid was zijn/haar hele inventaris van de hand te doen als er maar gesponnen dunne schapenwol kwam. Aangeboden werden: een nieuwe damesmantel maat 42, een zijden jurk maat 40 (uit slankere tijden dus), damesschoenen maat 39-40, herenschoenen maat 43. En niet alleen dat dit echtpaar bereid is zich uit te kleden, het biedt daarenboven aan een vuurduvel, een kachel, een studieviool en een elektrische wasmachine met wringer. De viool was eventueel ook te koop.

Zie, ik meen niet te veel te zeggen, als ik beweert, dat de herfstmaanden van 1945 uit zulke advertenties scherper tevoorschijn komen dan uit een uitvoerige en zwaar gedocumenteerde sociaal-economische, sociologische en sociaal-psychologische studie. Maar er is meer. Want de advertentierubriek geeft niet alleen een beeld des tijds. Zij geeft ook een beeld aller tijden. Voor de goede lezer weerspiegelen zich er het lief en leed, de deugden en ondeugden der mensheid in. Ook in het rubriekje van het kleine streekblaadje vind ik in enkele onopgesmukte regels de gegevens, waaruit een moderne toneelschrijver een stuk zou kunnen maken, dat de wereld zou schokken en ontroeren. Hier zijn ze: Ruilen: 2 pr. lakens, 3 flanellen nachtjaponnen, 3 directoires, kl. mt. voor herencostuums, pl.m. mt. 52. Zo nodig met bijbetaling.

Kleine maat, jawel. Maar reusachtig van liefde en opoffering. Enfin, denkt u er zelf maar eens diep over na.

Ook in de kleinste advertenties bruist het volle leven.

H.H.

Van week tot week:

Hilversum II (radio)

Zondag 17 augustus, 9.45—10.00 uur: Th. W. Polet: „Moeten wij ons laten manipuleren?”

Zondag 24 augustus: nog niet bekend.

Zondag 31 augustus: nog niet bekend.